

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ПОГРЕБЕННИК ЯРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 821. 162.2 Кобець (Варавва) (092) “19”

**ТВОРЧІСТЬ О.КОБЦЯ (ВАРАВВИ):  
РУХ ПРОБЛЕМАТИКИ І ПОЕТИКИ**

10.01.01 – українська література

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата філологічних наук

Київ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української літератури Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

**Науковий керівник:** доктор філологічних наук, професор,  
дійсний член АПН України  
**Хропко Петро Панасович,**  
Національний педагогічний університет  
ім.М.П.Драгоманова,  
професор кафедри української літератури.

**Офіційні опоненти:** член-кореспондент НАН України,  
доктор філологічних наук, професор  
**Дончик Віталій Григорович,**  
Інститут літератури імені Т.Г.Шевченка  
НАН України, завідувач відділу  
української літератури ХХ століття;  
кандидат філологічних наук, професор  
**Гуць Михайло Васильович,**  
Київський міжнародний університет,  
професор кафедри загального і слов'янського мовознавства.

**Провідна установа:** Київський національний університет імені Тараса  
Шевченка, кафедра української літератури ХХ століття  
Інституту філології, Кабінет Міністрів України, м.Київ.

Захист відбудеться “ 11 ” червня 2002 року о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “ 7 ” травня 2002 р.

**Вчений секретар**  
**спеціалізованої вченої ради**

**Гальона Н.П.**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У часи повернення на батьківщину екзильного літературного надбання, включення його до всеукраїнського духовного арсеналу перед вітчизняною філологічною наукою постав цілий ряд історико- й теоретико-літературних проблем. Чи не першочергова серед них – осмислення “материкового” й “діаспорного” мистецтва як системної цілісності, “як нашого національного багатства” (О.Мишанич). У випадку ж “двоколіїності” художнього набутку того самого автора одним із важливих літературознавчих завдань є дослідження ідейно-стильової еволюції письменника у константних і сталих її координатах, з’ясування “внутрішнього зв’язку та стильової спадкоємності між обома дискретними станами української літератури”<sup>1</sup>. Цілісна й панорамна концепція новітнього письменства у повному й об’єктивному вигляді неможлива без урахування, зокрема, таких помітних літературних явищ, яким став у доробку О.Кобця (Варавви, 1893-1967) роман “Записки полоненого”, що витримав п’ять видань і приніс авторові славу “українського Ремарка”, проте й переслідування сталінського режиму.

**Актуальність теми.** Вилучення творчості екзильних письменників із наукового та культурного обігу за радянських часів, продиктоване ідеологічними причинами, зумовило назрілу потребу вивчення еволюційного руху проблематики і поезики О.Кобця-епіка, лірика й драматурга, всебічного осмислення результативності його індивідуального художнього внеску в українське письменство, місця його творчої спадщини у “двоколіїному” літературному процесі та розкриття ролі редактора, перекладача і публіциста у громадсько-культурному житті України і діаспори.

Оскільки українська філологічна наука лише розпочала вивчення літературних здобутків письменника, існує необхідність, зібравши написане О.Кобцем, монографічно дослідити його різножанрову творчість 10-60-х рр. ХХ ст. Особливої уваги заслуговують: художньо-філософська концепція письменника; дифузія релігійного й філософського складників естетичного вирішення проблеми “людина і зброя”; синтез біографізму й автобіографічності; становлення і вияви цілісної творчої особистості митця та наслідки тоталітарного тиску на нього; проблеми авторського “я” і особливості літературного сюжетно- і характеротворення, “мовостилю” (В.Чапленко); дослідження морально-етичних, історіософських і інших вимірів творчості О.Кобця.

Його поезія, проза, драматичний етюд відповідає світоглядним настановам та ідейно-стильовим параметрам літератури українського модернізму 10-х рр., потім Розстріляного Відродження, самовиявам літераторів за окупації та в екзилі. Водночас ці

твори залишаються індивідуально-осібними у багатьох ознаках. Вивчення набутку О.Кобця, започатковане ще К.Грушевською, ширше розгорнулося по війні, в тому числі вже в екзилі (високі оцінки мюнхенського видання “Записок полоненого” Ю.Бойка, В.Дорошенка, Г.Костюка, драматичного етюд “В Тарасову ніч” – Д.Нитченка, збірки “Сходить сонце” – Г.Ващенко). Докладніша і ґрунтовніша розвідка М.Лози не виходить, однак, за межі тематологічного розгляду. Посприявши поверненню письменника на батьківщину, автори статей про нього в українській періодиці – І.Незамай, М.Чабан, Д.Чередниченко – ще не ставили за мету аналітичне вивчення естетичної природи творчості О.Кобця в її еволюційному розвитку.

Тож досі немає спеціального комплексного синтетично-аналітичного дослідження його художньої спадщини. Раритетними залишаються більшість книжок письменника. Невідомими навіть фахівцям є вірші поета періоду світових воєн, роман “Люлі, люлі, дитино!”. Втрачено, здається, назавжди довоєнний архів літератора.

Доцільність системного дослідження руху проблематики і поезики О.Кобця зумовлена необхідністю розширення уявлень про маловідомих діячів літературного руху 10 – 60-х рр., зокрема у співдії успадкованого і нового, константних і змінних рис образного мислення, у суто естетичних та ідейних параметрах творчості. Таке вивчення продиктоване також потребою повнішого й адекватнішого історико-літературного відтворення українського літературного процесу ХХ ст.

**Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація виконувалась як складова частина комплексного дослідження “Шляхи розвитку української літератури ХІХ–ХХ століття”, над яким працює колектив кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

**Мета роботи** – дослідження історично зумовлених особливостей розвитку проблематики творчості О.Кобця, розкриття еволюції поезики його творчості у контексті естетичних гасел доби й у зв’язку з розвитком зображувально-виражальних засобів української літератури ХХ ст., з’ясування ідейно-стильової самобутності поезії, прози і драматургії письменника та співдії у них традиційного і нового. Досягнення цієї мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- з’ясування витоків суспільно-культурних і літературно-естетичних засад О.Кобця, проблеми його творчого пошуку;

- виявлення зв’язків творів письменника з його літературними попередниками і сучасниками, оригінальних художніх виявів у спілкуванні з традицією;

---

<sup>1</sup> Астаф’єв Олександр. Образ і знак: Українська емігрантська поезія у структурно-семіотичній перспективі. – К.: Наук. думка, 2000. – С.13.

- визначення константних і змінних рис жанрово-тематичних та сюжетно-композиційних структур художнього світу лірика й епіка;
- розкриття ідейно-естетичної природи художніх текстів О.Кобця, в тому числі тих, які ще не аналізувалися літературознавцями;
- висвітлення образів ліричного героя та оповідача (“Записки полоненого”, “Записки письменника”) як гуманної духовної людини і речника національно-державницької ідеї;
- дослідження значущості індивідуального внеску митця й організатора літературного процесу в українське письменство та його місця у ньому.

**Предметом дисертаційного дослідження** є ідейно-естетичні пошуки і новації літератора у ліричних, епічних і драматичних жанрах; генеза і розвиток ідейного змісту та художньої форми О.Кобця, послідовно виявлені в окремих книжках та в публікаціях у періодиці; своєрідність системно сформованого стилю й образотворчих доміант письменника.

**Матеріалом дослідження** послужили прижиттєві та посмертні видання творів О.Кобця, опубліковані збірками (“Ряст”, “Під небом чужим”, “З великих днів”, “Сходить сонце”, “Коли задзвонить великий дзвін”) й окремо, як-от: драматичний етюд “В Тарасову ніч”, романи “Записки полоненого”, “Люлі, люлі, дитино!”, а також газетні й журнальні публікації його доробку. Крім того, матеріалом дослідження стали епістолярій О.Кобця і листи до нього, статті у періодиці й архівні джерела рукописних відділів Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, Національної наукової бібліотеки імені акад.В.І.Вернадського, Канівського музею братів Вараввів і родинного архіву письменника.

**Теоретико-методологічну основу** дисертації становлять літературно-критичні концепції І.Франка, М.Зерова, Д.Чижевського, О.Білецького; філософські – Арістотеля, Г.Сковороди, Ж.-П.Сартра, Х.Ортеги-і-Гассета; історико-літературні дослідження українського письменства Т.Гундорової, І.Денисюка, В.Дончика, М.Ільницького, О.Мишанича, С.Павличко, П.Хропка, М.Ласло-Куцюк, М.Неврлого, Б.Рубчака, О.Черненко й ін.

Для вирішення поставлених завдань у дисертації застосовано елементи системно-і структурно-функціонального підходів до вивчення літературних явищ, традиційні історико-типологічний і порівняльно-історичний методи дослідження, прийоми біографічного опису, проблемно-тематичного і герменевтичного аналізу. Метод реконструкції посприяв відтворенню “ландшафтів” минулого за архівними документами, спогадами тощо.

**Наукова новизна дисертації** полягає у тому, що вона є першою спробою комплексного дослідження зібраного, систематизованого й осмисленого корпусу художньої творчості О.Кобця. У роботі запропоновано й аргументовано цілісну версію особливостей творчого зростання письменника, розкрито еволюцію образного мислення лірика, ліро-епіка й епіка. Вперше на рівні мікроаналізу вивчено особливості творчого “голосу” і прикмети образного світу О.Кобця, філософізм, національно-патріотичний і антитоталітарний пафос його поезії та прози, стильову домінанту і сукупні складники естетичного синтезу митця. Переглянуто справедливості існуючих оцінок творчості О.Кобця, введено у науковий обіг чимало нових текстів і матеріалів (у т.ч. недруковану автобіографію). У ряді випадків проведено текстологічну роботу щодо визначення канонічності творів. Не претендуючи на вичерпність, дисертація системно досліджує комплекс літературознавчих проблем художньої спадщини О.Кобця.

**Теоретичне значення дисертації.** З’ясування становлення та функціонування індивідуального стилю, самототожності митця, природи ліричного героя й узагальнюючих образів, релігійного модусу О.Кобця конкретизують естетичні принципи українського модернізму 10-х рр. Одержані результати і наукові висновки роботи збагачують можливості наукового дослідження виявів конформізму і нонконформізму у літературному житті, морально-культурних імперативів “материкового” й екзильного письменства ХХ століття.

**Практичне значення роботи** зумовлене можливістю використання її результатів у курсах історії української літератури ХХ ст. у вищих навчальних закладах, у спецкурсах і спецсемінарах на філологічних факультетах університетів і педінститутів, у написанні курсових і дипломних робіт, створенні підручників і посібників для вищих навчальних закладів, а також у шкільній практиці на уроках із позакласного читання, у вивченні літератури рідного краю (Подніпров’я). Матеріали і наукові результати дослідження можуть увійти до літературного портрета письменника, бути врахованими у науково-критичному виданні творів О.Кобця (у передмові та коментарях).

**Апробація та впровадження результатів роботи.** Основні положення роботи апробувалися на звітних наукових конференціях викладачів НПУ імені М.П.Драгоманова (2000–2001), Міжнародній науковій конференції “Християнство і слов’янські культури. До 2000-річчя християнства” (К., 2000), Науково-теоретичній конференції молодих науковців, проведеної Інститутом літератури ім. Т.Шевченка НАН України (К., 1999), Міжнародній науково-технічній конференції “Авіа-2000” (К., 2000), а також на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з’їзду працівників освіти і виступу президента України Л.Д.Кучми” (К.,

2001). Результати дослідження впроваджувалися у спеціалізованій школі № 200 м.Києва (Довідка № 23 від 12 лютого 2002 року), на семінарах-тренінгах 2000-2001 рр. для вчителів у Науково-методичному центрі “Інтелект” (Довідка № 5 від 13 лютого 2002 року).

Основні положення та результати дослідження опубліковані у 10 статтях і брошурі, з них 5 – у фахових наукових виданнях ВАК України.

**Обсяг і структура роботи.** Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаної літератури (57 позицій). Загальний обсяг дисертації – 197 с.

### ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито її значущість і стан вивчення. Тут з’ясовано мету та завдання роботи, сформульовано основні аспекти її наукової новизни, практичного значення тощо.

У **першому розділі “Образний світ лірики й ліро-епосу О.Кобця: константні і змінні риси, динаміка і статика, співдія традиційного і нового”** розкриваються історичні й історико-літературні передумови становлення творчості письменника, його світоглядно-етичні й естетичні засади. Тут зосереджено увагу на входженні О.Кобця у літературу, формуванні його світоглядних та політичних, опозиційних щодо царського режиму, переконань, розкрито вплив долі й творчості Т.Шевченка на особу і спадщину автора. Перший підрозділ присвячено аналізу збірки “Ряст” (Канів, 1913). Натурфілософський складник художнього світу цієї книжки, синекдохально “згущений” у заголовному образі, молодим “переємником Шевченкової кобзи” (М.Лоза) антитетично протиставлений холодам і снігам. Вони символізують, як і в “Contra spem spero!” Лесі Українки, самодержавну кригу, тиск нівеляційних сил на свідомість індивіда. Рання лірика О.Кобця сформувалася на основі літературних поетизмів (неоромантичний мотив іронії долі – у дусі “Айстр” Олександра Олеся; модерністські теми забуття й “хворої душі” зіставні з тими, що зустрічаються в А.Кримського і навіть І.Франка), а також особистих переживань. Її осердям є гуманістичне співчуття до тих, хто, як ряст, воскрешають надії на щастя, але самі його не знають. Автор “Рясту” спадкоємно перейняв, з одного боку, ідейно-художні концепти реалістів ХІХ ст. (вірш-теза “Творчість”, “Весна”), а з іншого – ввібрав релігійну образність довоєнного символізму (“До поета”, “Спів поета”). Значна питома вага естетичної теми (вірші пам’яті Т.Шевченка, М.Лисенка, М.Коцюбинського, Лесі Українки), взагалі нахил до філософування, риси прометеїзму та спротив українського інтелігента національному і соціальному лихові (“До мети”), експерименти зі зміною строфіки й ритміки (за зразком передусім Г.Чупринки), добра культура поетичних ремінісценцій (“На смерть Лесі Українки”), – усе це свідчить на користь ліричного заспіву

письменника, хоч і не позбавленого слідів літературного “учнівства”. У наступних підрозділах досліджено фронтову і табірну віршову творчість О.Кобця.

Завідувач шкільного відділу канівської земської управи і видавець першої в історії міста газети “Каневская неделя”, кореспондент газети “Рада”, свідомий українець і літератор, О.Кобець опиняється навесні 1914 р. у ненависному йому царському війську. Кавалером трьох Георгіївських хрестів фронтовик-пацифіст, нікого не вбивши на війні, потрапив у полон. Угорські табори, а далі так звана “Фрайштадтська республіка” надали письменнику незвичайний життєвий матеріал, який став джерелом художнього синтезу. Ліричний і ліро-епічний доробок О.Кобця середини й другої половини 10-х рр. представили публікації у “Віснику СВУ” й табірному часописі “Розвага”, видані також окремо збірками “Під небом чужим” (Львів, 1917; друге видання у Києві, 1919), “З великих днів” (Відень, 1917) – навіть у перекладі російською та чеською мовами. Програмна медитація “Моя сповідь” розкрила драматизм становища інтелігентної духовної людини в “орді протикультурній”: Кобців комплекс “яничара” емоційною суттю становить екзистенціал страждання. Антимілітаристський пафос поезії О.Кобця зріс із його батальних і післябойових описів натуралістичного типу, прибраної функції літописця війни. Осмислення універсальної істини цінності людського життя (ідейна константа, наприклад, поезії “Життя людини – цінний дар...”) збагатило українську лірику етичною критикою лицемірності імперських гасел. Передоручивши виражальну функцію силам реакції, полонений вояк, нехай і без саркастичної сили “Кавказу” Тараса Шевченка, але переконливо й іронічно спростував ідею “святої війни”, а насправді “пожару руїнницького, всесвітнього”. Такою є гідна визнання позиція ліричного “я” цих віршів, ведучого апокаліптичними колами трагедії війни, гуманіста й водночас “іногородця” у чужому війську.

Формотворчою моделлю для висвітлення трагедій війни був навіть переосмислений “альбомний жанр” (ліро-епічна поема “В Різдвяну ніч”). У його трансформованому варіанті сполучено християнський “етос” і антивоєнний пафос, що стильово оформилось у діалогічному змаганні взаємозаперечуючих звертань до Великого Богочоловіка. Взагалі ж “воєнні” твори О.Кобця відзначаються автобіографізмом і біографічною автентичністю, екзистенційністю образу війни та нерідко майже автологічним стилем, майстерністю “ударних” закінчень.

Табірна творчість полоненого, його “дум невольницьких бурхливі легіони” – це розривання замкнутого світу неволі мисленим ширянням у часопросторі, епіко-ліричні екскурси у край і час дитинства, родинний світ (“Мати”, “Братові”). У лірика формується метаобраз усеукраїнської родини (вірш-“етнологічна студія” “Мій народ – мій батько й мати...”). В ідейно-естетичну цілісність “пісні” полоненого поєднують: єдність життєвих

вражень, сама духовно-моральна підстава ліричних і трагедійних переживань, неприйняття рабства і кровопролиття, гуманістична і демократична позиція, настанова розкрити непідфарбованим обличчя війни. Лейтмотивним у табірних творах О.Кобця є “неволя” – водночас образ-явище, стан і переживання, а також похідні (раб, тюрма, ґрати) наративи, метафорично згущені та генералізовані у душі символістської естетики страждання. Топосом неволі виступає табір, який множить зневіру у душах мешканців (гаймашкерський угорський – в “У таборі”, “В таборовому шпиталі” тощо). Ліричний суб’єкт медитацій О.Кобця протиставляє неволі стоїцизм духу, мрію про визволення людини і нації. Автор і в полоні культивує натурфілософські й естетичні мотиви, експериментує з віршовими розмірами і ритмами, поетичним синтаксисом (використання в описах виражальних можливостей називних речень), навіть візуальним версифікаційним рядом. Самобутня філософія дня і ночі у табірній екзистенції, тяжкі сні фронтовика, в яких на поверхню свідомості виходить пережите на кривавих ланах, творять специфіку драматичного ліро-психологізму.

Паралелістично-контрастним є компонування віршів, важливу прикмету яких становить ширяння думкою від австрійського Фрайштадту до рідного “краю коханого”. Прогностичну зіркість патріота й історіософа, виявлену ще 1916-го р. у виразі державницького майбутнього України, змінила певність у її повному визволенні. Про це говорять віршові відгуки на Лютневу революцію в Росії. Жанрово вони доповнюють систему ліричних видів О.Кобця віршами “з нагоди” (диптих “Там далеко дзвонять дзвони...”), енергійними присвятами (“Українським Січовим Стрільцям”), маршами (“Гей, то не в небі грім гуде”, “Од синього Дону до сивих Карпат”), літературними піснями (триптих “Пісня відродження”, наслідування англійському національному гімну “Пісня Волі”), закликом (“Ані ступеня назад!”), пересторогою (“Тут посварилися за власть...”), молитвою (“В тривозі”), ліричною поемою (“З великих днів”). Краща частина спадщини, національно-патріотичні твори О.Кобця 1917-го р. написання відбивають енергію відродженої нації. Вони органічно вписуються в оди й гімни української лірики того часу від А.Кримського до П.Тичини, сигналізують про небезпеки, які чигають на визволену Україну не тільки ззовні.

Негромадська лірика поета оформилась у результаті уважних спостережень над перебігом внутрішнього життя особистості. Вона приваблює ліризмом сердечних переживань, не завжди, втім, висловлених свіжо. “Осінні мотиви”, “Весняні мотиви” й цикл “На прогулянці перед святами” створили календаріум природи, збагачений суспільними проєкціями. Нерідко пуантом пейзажного малюнку в О.Кобця виступала філософема.

Шевченківська тема у творчості письменника 10-х рр., пов'язана зі святкуванням у фрайштадтському таборі річниці “нашого велетня”, представлена віршем “Тоді й тепер” та драматичним етюдом “В Тарасову ніч”. Названа поезія своєрідна психологічним моделюванням стану Шевченкової душі на засланні, латентними ремінісценціями найуживаніших образів “Кобзаря”. Єдина відома на сьогодні п'єса письменника – одна з нечисленних спроб модерної драматургії Наддніпрянщини створити актуальну виставу державницького звучання. Символічна дія етюд, суголосна “Великим роковинам” І.Франка, показова “неприсутньою присутністю” Тараса Шевченка. Саме так дешифруємо образ “Того, Хто під білим хрестом спочиває”. На масштабний символ упродовж драматичної дії перетворюється постать Жінки-Матері у кайданах (сама Україна). Кульмінація драматичного етюд поєднала містику, відзначені ще Д.Антоновичем високий пафос і символічну патетику, внутрішню психологічну динаміку (“другий солдат”) з визвольною масовою дією. Апофеоз-символізація визволення України мислиться й відтворюється автором як триумф історичної справедливості. Загалом же Шевченкіана О.Кобця, продовжена під окупацією у 40-х і в екзилі у 60-х рр., засвідчила творчу результативність опрацювання цієї найвідповідальнішої з тем і художню перспективність самотньої актуалізації мотивів і образів національної мистецької класики.

Поезія О.Кобця періоду світових воєн (у 40-х рр. він повернувся до віршового слова після значної перерви, друкувався у газеті “Нова Україна”) засвідчила висхідний розвиток ліричного хисту автора. Кращим після “Рясту” стало художнє оформлення думки й образу, епічнішим – творче дихання (про це свідчить, зокрема, циклування віршів). У лірика налагодилося постійне і різноманітне спілкування з літературною традицією. Прикметні риси образного мислення поета у кращих творах 1916-1917 та початку 40-х рр. – трагедійний оптимізм, експресивність і філософський дуалізм виразу, патріотичний зміст і гуманістичне співпереживання, вболівання над людськими долями.

Заключний підрозділ присвячено останній книжці О.Кобця. Збірник творів для дітей і молоді “Сходить сонце” (Нью-Йорк, 1961) підсумував саморух, за оцінкою Г.Костюка, “благородного таланту”. Декламатор-читанка, виданий під егідою об'єднання українських письменників “Слово”, здійснював благородну мету: прищепити емігрантській молоді “любов до своєї Батьківщини, виховати з неї борців за її волю та національну культуру”. Зокрема, такими віршами “у пам'ять”, як “Крути”, “Герой Базару”. Загалом не поступаючися художньою вправністю творам української радянської літератури для дітей, книжка виграла громадянською правдивістю, непроминальністю універсальних моральних істин (релігійних, патріотичних, але не казенних).

Тож із 10-х рр. константами образного мислення О.Кобця-лірика стали антропо- й “україноцентричність”, нахил до філософування, досить широкий спектр жанрів і мотивів, значна питома вага естетичних тем. Сама дійсність, розбудовуючи коло проблем творчості О.Кобця (наприклад, розкриттям, за виразом В.Дільтея, “духовного історичного світу” українства на чужині), зумовила психологічне розкриття “дум невільника бурхливих легіонів”.

Драматизація лірики й ліро-епосу в 10-ті й 40-ві рр., історіософський плин думки, а разом із тим збільшення масштабу епічності художнього мислення (циклізація, оперування узагальнюючими образами), авангардні експерименти зі зміною метрики й ритміки, поетичного словника, міграція мотивів і образів із табірної творчості у поезію 40-х і 60-х рр., антитоталітарна й патріотично-державницька свідомість ліричного “я” автора позитивно атестують еволюцію образного світу О.Кобця (Варавви).

**Другий розділ, “Проблематика та поетика “малої” і романної прози”,** з’ясовує причини і вияви епізації творчості О.Кобця, який у 20-30 рр. зосередився на прозових жанрах, та досліджує розвиток “малої” і романної прози письменника. Вже рання його спадщина, видрукувана у періодиці, виявляє реалістичність манери, тотожної неонародницькій, неприйняття антигуманної сваволі “верхів” у Російській імперії. Епік підніс саможертвоність учительки, виявляючи добру обізнаність із життям школи і любов до дітей (оповідання “Перша колючка”).

На матеріалі фронтних і табірних спогадів написано найдовершеніший із творів Олекси Варавви – роман “Записки полоненого” (вперше опубл. 1931). Підпорядкований визначальній zasadі “подавати *правду*” (виділення автора – Я.П.), цей щоденник людської духовності й вірності собі в передмові О.Кобця містифікує авторську належність твору. Метою було самозбереження в добу сталінських репресій. Автор роману спромігся органічно поєднати майстерне відтворення переживань інтелігентної української душі, що не дається під владу воєнного божевілья, з вартостями документалістики у відтворенні історичних подій 1914-1917 рр. “Записки полоненого” “зсередини” – через історії вояків і полонених – показують приреченість Росії як “тюрми народів”, досліджують міру людяності в людині за екстремальних умов. Авторським висновком і особистою позицією є підкреслена необхідність вести себе на війні “так, як належить людині, хоч і в солдатській шинелі”. Багатий на пригоди й несподівані сюжетні повороти, роман критичним пафосом спрямований проти озвіріння “гомо сапієнс”, перетворення індивіда на слухняного раба, машину для вбивства. Дегероїзація війни, неодноразово анафорично проклятої, стала у романіста логічним результатом історично й художньо правдивої (до деталей) розповіді про 1914-1916 рр.

У дисертації проаналізовано багатокomпонентний неореалістичний стиль роману. Наприклад, у галузі характеротворення епік керується принципом “узяти всю людину”. Ця засада сприяє “шекспіризації” персонажів (Хома Мельниченко й ін.), вислову правдивої пам’яті про бачене й пережите. Художньо-образний лад “Записок полоненого” також формують увага літератора до втрати чи збереження гідності, гартування й зростання людини, до виникнення товаришкості й організованості. Так, колективістські якості у підрозділі “Гаймашкерська каторга” зроджуються протистоянням “собакам”-пригінчим. Людина в романі не деперсоналізована, а, навпаки, індивідуалізована. Її подано здебільшого в етнонаціональних ознаках, у поєднанні глибинного, зовнішнього й оказіонального. Прозаїк акцентував лейтмотивні риси персонажів, не залежачи при цьому від стереотипу “образу ворога”. Коло персонажів включило представників різних націй. Часто збережено справжні прізвища, біографічні реалії. Водночас абсурдність війни розкрито, зокрема, через динаміку перехідності живого в мертво (епізодична постать Максима Кувіки).

Українську людину найповніше репрезентував оповідач – інтелігент, який виявив опозиційність до військової машини імперії як злопороджуючої сили ще у сцені присяги. Цим герой переріс затісну для нього мірку аутсайдера з колоніальної окраїни. Духовна “шевченківська” людина, він зазнав екзистенційної драми безправ’я і приниження, проте навіть на фронті зумів пройти чистим свій шлях до Бога, ні в кого не відібравши життя. Така його воістину християнська відповідь на трагізм війни, чужої і братовбивчої для українців.

Дуначесько-фрайштадтські сторінки роману, який “непорушно вкрапився золотою перлиною у нашу рідну літературу” (М.Понеділок), відтворили соціально-психологічні вияви людського, національного зростання полонених у фрайштадтському таборі, белетристично осмислили пекучі проблеми українства. О.Кобець виступив письменником-новатором, який уперше висвітлив малознані історичні факти діяльності Союзу визволення України. В історичній автентичності “Записок полоненого” переконує проведене у дисертації порівняння відповідної частини роману з історично-документальним збірником “Союз визволення України 1914-1918” (Відень–Нью-Йорк, 1979). Воно показало відповідність реальній дійсності вправно, хоча стисло змальованих епіком історичних осіб “Записок...” – А.Жука, В.Сімовича, О.Охримовича, М.Меленевського, К.Даниленка і ряду інших. Щоправда, у випадку О.Скорописа-Йолтуховського і С.Смаль-Стоцького імпресіоністичність вражень і намагання здобути задля розрядки на легший тон спричинилися до деякої тенденційності характеристик, на що листовно вказав А.Жук. Проте молодечі “вольності пера” не

применшили значущості роману про результативність культурно-освітнього розвитку і піднесення національної свідомості чорноробної “української маси бездержавників” спільними зусиллями чільної галицької, буковинської професури, а також частини полонених. У їх числі – самого О.Кобця, лектора українських історії та літератури табірному університету.

Достовірність описів і психологічна вмотивованість учинків, об’єктивізм оцінок (того ж фрайштадтського табору), схильність до гумору, зміни форм викладу і цікава мовна фактура, ефективність стилістичних засобів увиразнення думки (багаторазова анафора-прокляття війни, риторична серія питань тощо) позитивно характеризують епічну вмільсть прозаїка. Він завершив роман, відкритий у складну дійсність “буряного поліття”, актуальним моральним імперативом: захист молодой української держави від зовнішніх і внутрішніх ворогів є справою всіх і кожного з її громадян. “Записки полоненого” як “унікальна і безконкурентна річ” (Г.Костюк), мистецьки оформлена на основі ще свіжої пам’яті очевидця, є, безумовно, яскравим виявом літературного хисту автора. Він бачиться зовсім не “типовим заробітчанином” (ідеологічно зумовлена і несправедлива оцінка Ю.Смолича). Підтвердженням значущості роману, на жаль, надовго вилученого з обігу на батьківщині автора у репресивну добу, є незаангажовані міркування В.Дорошенка, Ю.Бойка, Д.Нитченка, Т.Осьмачки, Вал.Шевчука й ін.

“Утікацтво” у перекладі наприкінці 20-х рр. вимушено змінилось у творчій біографії О.Варавви початку 30-х років писанням задля самозбереження (роман “Люлі, люлі, дитино!”). Композиційний принцип чергування картин праці на цегельні у с.Жабокрицьке та навчання у польській школі дав змогу паралельно зобразити життя батьків і дітей, зі знанням справи показати “технологію” обох “виробництв”. Накинуті “згори” радянські стереотипи-ідеологеми забитості волинського села, “зачарованості” його дорослих і малих мешканців на схід вступили в колізію з талантом романіста. У підрозділі, присвяченому “Люлі, люлі...”, сформульовано літературно-критичні аргументи “за” і “проти”, відповідно, позитивів і вузьких місць сюжето- і характеротворення. До числа найважливіших позитивних рис віднесемо символічне прокреслення приязні центральних персонажів, підлітків українця Олега і поляка Яся. Змальована дружба метафорично прочитується як перспективна добросусідського співжиття двох народів. Інші нетипові літературні ознаки роману – фіксація вдячної пам’яті волиняків про українських січових стрільців; здебільшого тактовне, без антихудожності, малювання соціальних антагонізмів у побутових виявах персонажів тощо. До від’ємних прикмет належить карикатурність образів директора школи і пробоща, гіперболізація успіхів юних конспіраторів, “лубковість” ІІ частини роману з його кульмінаційним масовим переходом селян через

польсько-радянський кордон. Добре володіння романною формою засвідчили передоручення зображально-виражальної функції персонажам, паралелістично-контрастні стилістичні конструкції, напружений темпоритм дії та ін. Автор виявився вправним пейзажистом (самобутні малярсько-літературні ефекти), майстром ліро-філософського зачину (част. VI) тощо.

Розмаїта мовна палітра роману характеризується українською колоритністю слова і виразу, включає полонізми й “радянізми” (проте недоречним є вживання двох покутських діалектизмів “вуйко” і “мой” у мові волинських українських автохтонів). Роман “Люлі, люлі, дитино!”, виявляючи певний тимчасовий відступ у саморозвитку після “Записок полоненого”, показав творчу безперспективність заміни історичної і художньої правди варіюванням соцреалістичних схем, а гуманності – ідеями класової ненависті. Показово: роман, загалом залишившись літературною пам’яткою доби сталінізму, ворожої до свободи творчості, не вписався в ідейний канон часу. Адже твір, нехай і від негативного персонажа, але підніс цінність антитоталітарного ідеалу. Нею є “краса і гармонія порядку людського життя в цивілізованому, та ще й демократичному суспільстві”<sup>2</sup>.

“Мала проза” О.Кобця 20-60 рр. представлена писаними як в Україні, так і в екзилі літературними казками, новелами, оповіданнями і нарисами. Їх об’єднали книжки “Сходить сонце” (Нью-Йорк, 1961) і “Коли задзвонить великий дзвін” (Черкаси, 1993). Генеза оповідання “Справжній солдат” і новели “Без милосердя” може бути пояснена автокоментарем О.Кобця з листа до Г.Ващенко від 26 березня 1960 р.: вони постали “з дитячої ненависті до насильства дужчого (автобіографічний засновок “Справжнього солдата” – Я.П.) як способу розв’язування людських суперечностей, як вияву всесвітнього Зла”. У роботі досліджено нетрадиційність цієї новели, що полягає у відсутності образу ворога-німця, художньому ламанні негуманних стереотипів свідомості. Дію різдвяного оповідання “Дід Єремія бідніший за мене” та великодньої новели “Коли задзвонить великий дзвін” віднесено відповідно до Віфлеєму часу народження Христа та Києва і Канева княжої доби. Твори об’єднує морально-етична проблематика активної і самозреченої, а отже, справжньої доброти. Показова й художня оригінальність опрацювання біблійного переказу про трьох волхвів із дарами (оповідання) та місцевого канівського переказу (новела). Самобутність епіка виявилася також у оригінальності образу співця Єремії, земній і водночас божественій природі Жінки і Дитинки зі стаєнки у сприйнятті героя, тонкому палестинському колориті “різдвяного” твору. Індивідуальним авторським внеском є оптимістичне вирішення фіналу новели, що осуджує злочинні міжусобиці владарів, дуалізм образу князя Радимира.

Оповідання про штучний голод 1933 р. “Великий злочин маленького Михася” відтворює радянську дійсність сталінських часів неприкрашеною. Через сприйняття дитини, і від того ще більш вражаюче, передається образ умираючої сільської України. Епіком нагромаджено натуралістичні фізіологічні подробиці, бачені на хресному шляху дитини до батька-“ворога народу”. Нетрадиційне “святвечірне” оповідання “Христова ялинка” ламало канони жанру й української радянської літератури (тема безпритульних дітей). Трагізм історії дванадцяти “вуркаганів” під пером епіка вплив з колоніального стану батьківщини і репресій “божевільного світу дорослих переінакшувачів життя”. Мистецький документалізм як підойма психологічного моделювання “театру абсурду” радянської дійсності визначив рух оповідання “Смерть червоного лейтенанта”, присвяченого подоланню комплексу яничарства. У трагічно-величному фіналі твору на противагу режимним злочинам проти людяності постав політичний ідеал автора: “... стане на повний свій зріст серед рівних народів світу рівна, повноправна, ні від кого не залежна сонячна Україна”.

Антитоталітарний пафос, життєва основа, майстерність художніх деталей притаманні нарисам О.Кобця (“Дай, Боже, здоров’я корові”, “Як вимирало село Яреськи на Полтавщині”, “Батьки та діти”). Вони мали скласти розпочату книжку “Як воно жилося під Советами”. Але її не було завершено, подібно до “Записок письменника” (вони мали продовжити “Записки полоненого”; заключну ж частину “Записки емігранта” письменник тільки запланував створити). “Записки письменника” – книжка про незабуті дні та людей українського Ренесансу – друкувалися частково у мюнхенському збірнику “Спогади про неокласиків”, у екзильній (ще за життя) та вітчизняній періодиці (по смерті автора). Оперуючи автентичними фактами особистих зустрічей і колоритних подробиць, “Записки” пластично й зримо відтворили “ту жакливу задушливу підсоветську атмосферу, в якій варилися наші українські душі”. Автор реалізував тут принцип “вхопили всю людину” – Г.Чупринку, Ю.Тютюнника, М.Хвильового, М.Зерова і П.Филиповича, Г.Косинку, Т.Осьмачку та ін. Хоча й незакінчені, “Записки письменника” характеризуються джерельною правдивістю цінних мемуарних свідчень, “читаються з насолодою” (О.Навроцький) і стоять поряд із кращими творами мемуарної літератури О.Тарнавського, В.Куліша, А.Гака, О.Семененка, І.Кошелівця та ін.

У цілому ж прозова творчість О.Кобця, писана в умовах вільного світу, продовжила систему й ієрархію жанрів, стильову манеру, усталені у міжвоєнну добу. Водночас оповідання, новели, нариси з недрукованої книжки та “Записки письменника” показові поверненням до осердя власної творчості – історичної й художньої правди, зокрема про

---

<sup>2</sup> Ол. Варавва. Люлі, люлі, дитино! / Роман. – [Б.м.]: Рух, 1933. – С.202.

радянську дійсність. Проза О.Кобця набула характеру оскарження злочинів більшовизму (тематичне внесення), розбудувала галерею образів українських патріотів (не червоної барви), прищеплювала малим читачам вічні істини. Белетризована мемуаристика останніх років свідчить про здобуття письменником нових творчих осягів у відтворенні образу жорстокого часу та невіддільності йому справжніх людей, творців і борців.

У загальних **висновках** підсумовуються результати дослідження. Тут підкреслюється: проблематика і поетика “раннього” О.Кобця оформилась у результаті ідейно-художньої взаємодії плідних традицій української літератури ХІХ – поч. ХХ ст. (у першу чергу “відшешченківського” та власного гуманізму, нахилу до філософського опрацювання тем). Усталені мотиви (“поета і поезії”, “хворої душі” тощо), релігійна образність довоєнного символізму, широке коло жанрів і ще не усталені теми, як-от шахтарська, версифікаційні пошуки засвідчили, попри певне учнівство, наявність міцного естетичного фундаменту для власного письменницького “будування” і творчого прогресу.

Різноманітні твори фронтового і табірних періодів виявили розвиток і зростання О.Кобця-лірика й епіка. Збірка “Під небом чужим”, цикл “З великих днів” і роман “Записки полоненого” піднесли людську духовність, красу і мрію, заперечили озвіріння і неволю. Нову енергійну дикцію поета ознаменували його історіософські медитації й гімни весни 1917 р., що піднесли ідею національного визволення і відродження. Лірик емпатично опоетизував ідеал однієї “нероздільної родини” (“Без рабства, без панства, насильства і ґрат”). Адекватними суспільно-політичним змінам України виявилися: поетика містких символів (Матері, Царівни волі, Отамана юнацького війська), засоби художньої умовності, зміни метроритміки.

У художній Шевченкіані (ліричні поезії різного часу, драматичний етюд “В Тарасову ніч”) мистецтво генія було осмислене як високий код душі, молитва, історична правда, національні святощі, антитеза руїні і сваволі насильства, відроджуюча сила для пригнобленого духу.

Сформувавшись як цілісна художня система у другій половині 10-х рр., поезія О.Кобця середини ХХ ст. прикметна результативністю функціонування вироблених ідейно-естетичних принципів. Збірка етнопедагогічного і морально-етичного провідного профілю “Сходить сонце” прищеплювала любов до батьківщини, виховувала борців за волю України і її національну культуру. Їй властивий ліро-психологізм, щира релігійність, висока міра людяності й антитоталітарне волелюбне звучання.

Входження О.Кобця-епіка у художню прозу ще з 10-х рр. ХІХ ст. ознаменувалося реалістичним відтворенням неприкрашеної правди про українську дійсність, антисамодержавним критицизмом (оповідання “В дорозі”, “Перша колючка”). Це

заслужено критичне ставлення переросло у “Записках полоненого” у пафос несприйняття царської воєнної машини як злопороджуючої і знедуховлюючої сили. Роман випробувань відкрив нові тематичні пласти армійської проблематики, показав істинне обличчя війни, психологічно висвітлив душу українського інтелігента у воєнному обладунку та схвильовано відтворив процес зростання національної свідомості полонених у таборах “Союзу визволення України”. Цей новаторський роман-“інтелектуальна біографія” репрезентував пізнавальну, естетичну і виховну цінність захоплюючої мемуарної белетристики, достовірність якої підтверджується проведенням зіставленням із екзильним збірником “СВУ. 1914–1920”. Адекватними творчому замислові виявилися художні вміння відтворити “етичний характер зображуваної особи” (Арістотель), психологічно дослідити внутрішні джерела сили людини на війні, густо “заселити” роман людьми з небанальними історіями, зняти напругу за допомогою гумору чи іронічно висвітлити явища і події.

Коли наступне епічне полотно О.Кобця, роман “Люлі, люлі, дитино!”, виявив хисткість балансування між талантом і накинутим “згори” ідеологічним схематизмом, то “мала” проза письменника, створена після другої світової війни, показала збереження константних прикмет творчого почерку й окремі нові риси хисту епіка. В екзилі він знову розкрився майстром драматичної правди про життя українського народу за більшовизму. Однотемні з писаннями української радянської літератури 30-50-х рр., його твори стали корективом правди, альтернативним до її спотворень, завдяки розкриттю злочинності режимних дій (“Христова ялинка”, “Великий злочин маленького Михася”). У символічному дзеркалі оповідань, новел, нарисів О.Кобець розкрився гуманістом, знавцем дитячої душі, непересічним майстром слова. Незавершені “Записки письменника” означили повернення на схилі літ на ідейні й жанрові кола власної творчості доби Ростріляного Відродження. Ці цінні посвідчення учасника українського Ренесансу 20-х рр. про його атмосферу переросли в апологію тих діячів, які виявили здатність протистояти насильству. Аналіз художніх шукань і здобутків О.Кобця дає підстави вважати його самобутнім літератором, який поєднав ідейно-естетичні прикмети реалістичної та модерністської художніх систем, виявив себе майстром захоплюючої сюжетопобудови і цікавого характеротворення, письменником свіжих тем, щирої сповідальності (не в роки сталінських репресій) і життєвої автентичності, образної й емоційної мовної палітри.

#### **Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:**

1. Погребенник Я.В. Світло білого хреста: “драматичні картини визволення України” “В Тарасову ніч” Олекси Кобця (Варавви) // Сучасний погляд на

літературу / Науковий збірник. – К., Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 1999. – Випуск 1. – С.120 – 125.

2. Погребенник Я.В. Роман “Записки полоненого” О.Кобця як феномен української антимілітаристської прози // Наукові записки. – Тернопіль: Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 1999. – Випуск V.– С. 163 – 168.
3. Погребенник Я.В. Історична характерологія “Записок полоненого” Олекси Кобця // Сучасний погляд на літературу/ Науковий збірник.– К., Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2000.– Випуск 2. – С.130 – 135.
4. Погребенник Я.В. Письменник і його доба: саморух проблематики і поетики творчості О.Кобця (Варавви) // Слово і час. – К., 2000. – №9. – С. 36 – 42.
5. Погребенник Я.В. Малознана сторінка в історії української лірики початку ХХ ст.: “фрайштадтська творчість” О.Кобця (Варавви) // У кн.: Літературознавчі обрії / Праці молодих учених України. – Випуск I. – К., Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України, 2000.– С. 106 – 109.
6. Погребенник Я.В. Роман О.Кобця (Варавви) “Люлі, люлі, дитино!”: аспекти патріотизму, антипатріотизму і псевдопатріотизму // Наукові записки. – К., Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2001. – Випуск XLII. – С.10 – 12.
7. Погребенник Я.В. Буряне поліття 1914-1920 рр.: ліро-трагедійне двоголосся (на матеріалі творчості О. Кобця і Б. Лепкого). – К., Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2000. – 49 с.
8. Погребенник Я.В. Громадські акорди табірної поезії О.Кобця // Розбудова держави. – К., 1999. – №7 – 12. С.153 – 158.
9. Погребенник Я.В. Національно-патріотичні мотиви табірної поезії О.Кобця // Щасливий у праці / Збірник праць і матеріалів на пошану Федора Погребенника. — К.: Криниця, 2000. – С.158 – 170.
10. Погребенник Я.В. Релігійне світовідчуття і його художнє втілення в творчості О.Кобця (Варавви) // Вісник Київського інституту “Слов’янський університет”, 2000. – Випуск 9. Філологія. – С. 303 – 307.

11. Погребенник Я.В. Мотив духовності авіатора за війни в малій прозі Олекси Кобця-Варавви // Гуманітарна освіта в технічному університеті: проблеми та перспективи / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “АВІА-2000” — К., Національний авіаційний університет, 2001. – С.111–115.

## АНОТАЦІЯ

**Погребенник Я.В. Творчість О.Кобця (Варавви): рух проблематики та поезики.**  
– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2002.

У дисертації досліджується становлення і розвиток творчості О.Кобця (Варавви) в аспекті еволюції проблематики і поезики від 10-х до 60-х рр. ХХ ст. Аналізується поєднання традиціоналізму та рис літературного модернізму (збірка “Ряст”), становлення лірики й епосу письменника як художньої індивідуальної системи (“воєнна” і табірна творчість). Розкривається антитоталітарний, національно-патріотичний пафос, екзистенційна проблематика збірок “Під небом чужим”, “З великих днів”, драматичного етюдю “В Тарасову ніч”. Аналізуються засоби їхнього художнього втілення, оригінальність Шевченкіани Кобця. У роботі розкрито новаторство письменника у романі “Записки полоненого” (в тематиці, характеротворенні, стилі й ін.), історичну автентичність і біографізм твору. Схарактеризовано генезу, жанрову природу, психологічне мотивування у “малій прозі” О.Кобця 20-60-х рр., підкреслено її ліро-драматизацію, самотність манери автора, константність її філософської і релігійної основи.

На підставі різностороннього аналітично-синтетичного дослідження, мікроаналізу сформульовано висновки про особливості розвитку О.Кобця-лірика й епіка, точність його історіософських прозрінь, глибину символіки державницького і людинознавчого характеру.

**Ключові слова:** традиціоналізм, проблематика, поезика, психологізм, духовність, гуманізм, релігійність, модернізм, індивідуальний стиль.

## АННОТАЦИЯ

**Погребенник Я.В. Творчество О.Кобца (Вараввы): развитие проблематики и поэтики.** – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2002.

В диссертации исследуется становление и развитие творчества О.Кобца (Вараввы), раскрывается эволюция его лирики и эпики 10-60 гг. XX в. Освещаются политические и общественно-культурные факторы, сформировавшие гуманистическое, демократическое ядро убеждений и художественного наследия еще малоизвестного писателя, его участие в “двухколейном” литературном процессе. Анализируется натурфилософский компонент стихотворного сборника “Ряст” (1913), его метафорически сгущенная образность, антитетически противопоставленная давлению нивелляционных сил самодержавия на внутренний мир молодого украинского интеллигента. Установлена важная роль внутрилитературной традиции (Т.Шевченко, Леси Украинки, Б.Гринченко, Г.Чупринки, П.Тычины и др.) в процессе кристаллизации идейно-художественных доминант лирики О.Кобца 10-х гг. XX в. Определены составляющие индивидуального стиля писателя, установившегося как художественная система к концу указанного десятилетия. Наряду с существующими еще идейно-художественными концептами в духе классического реализма XIX в. главенствующие позиции в произведениях писателя 1916-1917 гг. начинают занимать экзистенциальная проблематика и поэтика модернизма (преимущественно символизма). Философское течение образной мысли, значительный удельный вес эстетической темы (национально определенной в стихотворениях, посвященных памяти Т.Шевченко, М.Лысенко, М.Коцюбинского, Леси Украинки), экспериментальное варьирование метров, ритмов и строф свидетельствуют о надлежущей культуре поэтического мышления О.Кобца.

Поэзия, проза и единственный драматический этюд писателя, представленные стихотворными сборниками (“Під небом чужим” и др.), публикациями в периодике (“Союзу визволення України”), обогатили украинскую литературу XX века антимилитаристским и национально-патриотическим пафосом, самобытно воплощенными фронтовыми и лагерными мотивами, универсальными этическими ценностями религиозных истин. Многогранный анализ художественного наследия литератора раскрывает особенности авторского варианта лирических (автобиографическая аутентичность, обновление поэтического словаря, трансформация “альбомной” поэзии), а также эпического (поэтика контрастов “рождественского” рассказа из учительской жизни “Перша колючка”) и драматического жанров (масштабные исторические символы этюда “В Тарасову ніч”).

В диссертации раскрыто идейно-художественное новаторство беллетриста в романе “Записки полоненого” (на уровнях тематики, характерологии, стиля и др.). Проанализирован путем сопоставления со сборником “Союз визволення України” документально-биографический, правдивый характер “олитературенного” фактажа повествования о т.н. Фрайштадтской республике. На широком историко-литературном фоне и с использованием архивных эпистолярных материалов освещены генезис, жанровая природа, психологизм этого значительного произведения, репрессированного Советской властью после хвалебного отзыва в западной прессе.

Установлено: эволюционное развитие творчества эпика, приостановленное в 30-е годы сталинским тоталитаризмом, в 40-60-гг. в жанрах “малой” прозы, например, ознаменовалось возвратом философско-гуманистической и религиозной тональности, лиро-драматизацией наррации. Творчество О.Кобца в вынужденной эмиграции – искусство исторической и художественной правды о существовании украинства в СССР (новеллы, рассказы и очерки, собранные в сборниках “Сходит сонце” и “Коли задзвонить великий дзвін”). Неприятие насилия как способа устранения человеческих противоречий и лика метафизического зла, разрушение литературных стереотипов (в т.ч. образа врага в произведениях о второй мировой войне), документализм и трагедийность выделены в работе как основы мировосприятия и художественной картины мира произведений О.Кобца.

Очерки писателя из его незавершенного романа “Записки письменника” – ценное мемуарное свидетельство участника украинского Расстрелянного Возрождения, утверждается в диссертации. Произведение пластически воссоздало атмосферу и культурную жизнь Украины 20-30-х гг. На основе эстетического принципа “охватить всего человека” автор мастерски запечатлел М.Зерова, М.Хвылевого, Т.Осьмачку и др., передал трагизм украинской интеллигенции времен сталинизма.

Комплексное диахронное и синхронное исследование творчества писателя позволяет сформулировать выводы о своеобразии авторского письма, ведущего к обобщенно-философским размышлениям о значительности гуманного и демократического идеала, таких достоинствах наследия О.Кобца, как отображение в нем живой правды действительности, дух творческого поиска.

**Ключевые слова:** эволюция, проблематика, поэтика, психологизм, духовность, гуманизм, религиозность, модернизм, индивидуальный стиль.

**SUMMARY**

**Pohrebennyk Y. V. Creation of O.Kobets (Varavva): development of problematic and poetic.** – Manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of the Philological Sciences by speciality 10.01.01 – Ukrainian literature – Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2002.

The dissertation investigates sources and development of creation by O.Kobets (Varavva), in aspect of evolution of problematic and poetic of the 10-60-th XX century. The combination of traditionalism and the features of literary modernism (collection "Ryast"), formation of lyric and epic of the writer as art individual system ("military" and camp creativity) are analyzed. There are disclosed antitotalitarianism, national-patriotic pathos, existentialistic problematic of the collections " Under the sky another's ", " Since great days ", dramatic etude " In Taras's night " in the paper. The means of its arts embodiment and originality of O.Kobets' Shevchenkiana are analyzed. The dissertation investigates innovation of the writer in the novel " The slips of a captive " (subject, character creation, style), the historical reliability and biographism of the novel. There were characterized development, genre disposition and psychological motivation in O.Kobets's "small prose" 20-60-th, the individuality of a literary manner of the author and its philosophical and religious foundation were underlined.

The conclusions about peculiarity of development of O.Kobets' -lyric and epic, accuracy of his historiophilosophical foresights and profundity of symbolies were formulated on the basis of versatile analytic-synthetic research and microanalysis.

**Key words:** traditionalism, problematic, poetic, psychologism, spirituality, humanism, religiousness, modernism, individual style.